

Pohod po poteh Toneta Cevca.

Foto: Marko Smole, Velika planina, 21. 6. 2008

Pred pastirsko bajto.

Foto: Marko Smole, Velika planina, 21. 6. 2008

RAJŽA PO VELIKI PLANINI

Junjska rajža Slovenskega etnološkega društva je bila malce nenavadna: pogovarjali smo se, pa ne natančno dogovorili, da bi prehodili nekaj poti, po katerih je mnogokrat hodil naš lani umrli kolega in prijatelj dr. Tone Cevc. Torej svet Velike planine, ki jo je natančneje začel spoznavati že takrat, ko si jo je še kot študent leta 1967 izbral za diplomsko nalogo.

Na začetku priprav nismo imeli sreče: ker smo želeli v ta pohod zajeti vsa strokovna področja, s katerimi se je Tone Cevc srečeval pri svojem velikoplaninskem delu, smo povabili nekatere arheologe, sodelavce na spomeniškovarstvenem področju, arhitekta in ne nazadnje etnologue – in že je par dni pred izletom kazalo, da iz vsega skupaj ne bo nič. Pa še vremenska napoved za 21. junij je bila zelo slaba.

Nismo se dali. Toneta smo določili, da »tam zgoraj zrihta vreme«, mi pa smo kar po telefonu obveščali njegove domače, prijatelje in kolege, da se zberemo tisto soboto ob deseti uri na parkirišču pod Ušivcem. Mojca je pri Gradiškovih na Veliki planini že nekaj dni prej naročila za petnajst lačnih ust žgancev in kislega mleka in to je bilo vse.

Do enajste ure so prihajali Tonetovi sodelavci, znanci in najpomembnejši: njegovih pet vnukov s staršema in z mamo Vero. Kar naenkrat smo spoznali, da to ne bo le strokovna ekskurzija, ampak predvsem velikoplaninsko potepanje Cevčevih prijateljev iz vse Slovenije: prišli so iz Kranja, Maribora, Brežic, Nove Gorice, Ljubljane. Zbralo se nas je triintrideset! Najstarejše kolegice ne bomo omenjali, zato pa velja zapisati ime Katarine Lozej, ki je tisti dan dopolnila tri tedne.

In sonce nam je sijalo ves dan!

Med potjo na Debeli rob smo klepetali in tako ali drugače »opravljali« Toneta, ki je »zakuhal« ta pohod. Franci je na kraju, kjer smo lahko občudovali vso Ljubljansko kotlino, obdano z Julijci na zahodu in Kamniško-Savinjskimi Alpami na severu, pripovedoval o arheoloških odkritjih na tej plani-

ni. Potem smo se spustili in prečkali Malo planino in se spet dvignili do Jarškega in nato do Domžalskega doma, prehodili pašnike do Marije Snežne, male lesene cerkvice. Njeno predhodnico so postavili leta 1939. Šest let pozneje, marca 1945, je nemški okupator z domačimi pomočniki upepelil stanove na Veliki planini: zgorelo je čez sto pastirskih bajt – nekatere so bile stare tudi dvesto let in več. Zgorela je tudi Marija Snežna.

Ker sveča v latvici, namenjena Tonetu, nikakor ni hotela goreti, je Franci predlagal spust do Pečic, nekakšne naravne skalnate prazgodovinske utrdbe. Franci, ki je bil vedno Tone-tov spremljevalec po pastirskih planinah, nam je pripovedoval o arheoloških izkopaninah na Veliki planini in še posebej na Pečicah. Izvedeli smo, da so že v času koliščarjev na Ljubljanskem barju tukaj občasno prebivali ljudje. Prve črepinje iz bronaste dobe so tu izkopal v letu 1996, leto pozneje pa tudi srebrno antično fibulo. Ob odkritju omenjene fibule je bilo veselje v ekipi Inštituta za arheologijo nepopisno. »Je lahko dobil Tone še kakšno lepše darilo za svoj trud?« nas je vprašal Franci. In takoj dodal: »Seveda, lahko! Sočasno je od doma dobil sporočilo, da se je rodil njegov prvi vnuk Martin!«

V zavetju skal v Pečicah je potem zagorela svečka v Tonetov spomin.

Kar nekaj ur smo že postopali po pašnikih in med številnimi gorskimi rožami občudovali (in vonjali) neverjetno veliko murk. Še nekaj sto metrov in prišli smo do Gradiškovih: od petnajst naročenih skodel kislega mleka in žgancev nam jih je gospodinja pričarala kar trideset. Zraven pa še lesene žlice za spomin.

Po pastirski malici smo se zgrnili okrog Vladota: orisal nam je čas po drugi svetovni vojni, ko so domačini na hitro začeli postavljati nove bajte – zrastle so oglate pastirske koče, pokrite in scimprane z manj truda kot njihove ovalne predhodnice.

* Sinja Zemljč-Golob, univ. dipl. etnol. in prof. umetn. zgod. v pokoju. Ljubljana, Hudourniška 42, E-pošta: sinjagolob@hotmail.com

Le redke so ohranile podedovano tradicijo. Največ zaslug za ohranitev tega, kar je bilo značilno za Veliko planino (od bajt, njihove opreme, pisav za okraševanje trničev in do vsega, kar je bilo povezano s pastirjem in z njegovim delom na planini) gre arh. Vlastu Kopaču, že predvojnemu bajtarju z Velike planine. Izdelal je idejne načrte za žičnico, več zaselkov na Planini, ki so jih postavili daleč stran od planšarskega naselja, da ne bi motili pogleda na prvobitne pastirske bajte. Zamislil si je sedem tipov turističnih koč, ki so bile podobne pastirskim bajtam. S prepričljivimi in trdnimi argumenti je uspel ohraniti

nekdanjo podobo Velike planine. In slišali smo še, da danes v Kamniku že načrtujejo izgradnjo velikoplaninskega wellness centra! Vladova pripoved in debata ob njej se je med nami nadaljevala še potem, ko smo se mimo Gojske planine vračali do parkirišča pod Ušivcem.

Poslovili smo se. Ampak po nekaj kilometrih gozdne poti smo se spet ustavili na Volovjeku (danes Kranjskem raku). Po daljšem klepetu smo se dogovorili: prihodnje leto gremo spet na kakšno »Tonetovo« planino!

PO ZAHODNEM ROBU IN ŠE MALO ČEZ

Ekskurzija v Novo Gorico, Beneško Slovenijo, na Liško in Kambreško

Zgodnjejesenski izleti so najlepši. Pa vendar smo bili tisti, ki smo se prijaviли za popotovanje v Novo Gorico, Beneško Slovenijo, na Liško in Kambreško, še dan ali dva pred dnevom D rahlo preplašeni, kaj nam bo naklonilo nebo, saj se je v Ljubljani ves teden kisalo. Spisateljica pričujočih vrstic ima še v dobrem spominu podoben izlet na nek drug rob, Gorski Kotor na Hrvaškem, kjer nas je v družinski hiši gostil ljubiteljski kolega, mag. Marko Smole. Še preden smo prišli v njegov gostoljubni dom, smo se prebijali skozi meglo, pred avtobus so nam metali velike skale, v lepem vremenu najbrž prijeten kraj Prezid, kjer smo si ogledali domačijiški muzej, pa mi je ostal v spominu samo še po potokih dežja, ki so se zlivali po cesti, po vodi pred menoj pa je potrpežljivo čofotala dr. Marija Stanonikova, ki si je v avtobusu, po vojaško, v čevlje natlačila časopisni papir.

Vsekakor se je takšnega vremena najbolj bala dr. Mojca Ravnikova, ki je strokovno pripravljala izlet; če bi morali ves dan preživeti v sivini dežja, bi po njenem imeli od izleta manj kot nič. »Potem je bolje, da sploh ne gremo,« je rekla, kar je spravilo organizatorko in dobri duh izleta, Zoro Pavlinovo, v obup. K sreči je bil tak radikalizem odveč.

Ko smo se torej ob določeni uri v soboto, 20. septembra, še kar disciplinirano spravili v ljubek, majhen avtobus, ki je delal vtis, da je zločljiv in se je zadaj po potrebi odpiral kar v hrbte štirih izletnikov (kar je potrjevalo staro reklo: Kdor prej pride, prej melje!), je bilo v Ljubljani še hladno. Hitro smo nadihali toplo ozračje in tam proti Logatcu se je zunaj že kazalo sončece. In nas je spremljalo vse do Kambreškega, ko smo se ob njegovem zahajanju nazadnje ustavili. A o tem še pozneje – vse ob svojem času. Ker je Slovenija, glede na vedno več cestih zvez, od meje do meje ravno toliko dolga, da zdržiš brez obiska tistih krajev, kamor mora še cesar peš, smo bili, kot bi mignil, v Novi Gorici.

Mojca Ravnik je hotela izrabiti čas, ki bi sicer odtekel nekoristno v kilometre ceste, in je začela že med vožnjo razlagati

nameravani itinerarij. Seveda je povedala samo tisto, kar se je njej zdelo potrebno za razumevanje krajev, ki naj bi jih obiskali. Pa bi bržkone lahko povedala še več. S tem seveda ne nameravam žaliti spoštovanih kolegov, s katerimi sem prebila tisti dan, vendar lahko rečem, da najbrž nisem bila edina, ki se je po nekaterih krajih vozila prvič. Mislim, da bi se strinjali vsi člani radovedne družine, če bi rekla, da veliko premalo vemo o krajih in ljudeh, ki živijo na zahodnem robu slovenske poselitve: o Beneških Slovencih, Slovencih v Kanalski dolini, Terskih in Nadiških dolinah ter Reziji.

Ker bi bilo to za en dan preveč, se je odločila, da nas čez Novo Gorico v Beneško Slovenijo popelje po zavitih poteh mimo furlanskih vasi, gor in dol po cestah, obdanih z zaraščenimi hribčki in hribi, na koncu pa naj bi zašpilili klobaso spet v Novi Gorici. Pot je bila takšna, da bi se tisti, ki bi slučajno izstopil in bi ga pozabili ob cesti, moral opreti na izkušnje dobrega starega Robinzona, da bi preživel čas, ko bi se sredi strahotne samote spet dokopal do prvih ljudi. Ves čas smo se spraševali, kako se prebivalci skozi vse letne čase prebijajo do delovnih mest.

Pot do Nove Gorice nam je bila znana in domača, tako da smo z veseljem poslušali Mojčino razlago, iz avtobusnih zvočnikov pa je donela miloglasna pesem Beneških fantov, posebno tista o dekletu z gore Cadore, kamor je mlado mater zvabila ljubezen in se ni več vrnila. Zdaj že pokojni Edi Bukovaz, ustanovitelj ansambla, ki je deloval od leta 1952, je na razstavi v SEM v lanskem letu še prepeval. Ob njihovi glasbeni spremljavi smo prispeli do Nove Gorice, kjer se nam je pridružil kolega Andrej Malnič, direktor novogoriškega muzeja v Kromberku.

Sedaj se je ekskurzija šele prav začela. Ljubljancani, ki smo sedeli v prijetno ogretem vozilu in se skozi zaprta okna veselo ozirali na s soncem obijano pokrajino, smo pogumno zakoračili na trg pri železniški postaji, ki je z našim vstopom v Evropsko unijo začel doživljati svoje zvezdne čase. Son-

* Tanja Tomažič, prof. umetn. zgod. in univ. dipl. etnol., muzejska svetovalka v pokoju, 1000 Ljubljana, Celovška 136. E-naslov: taja.tomazic@gmail.com